

I skyggen av betongen

Den nedslående utviklingen i svenske forsteder skjuler samtidig et annet, kanskje like foruroligende Sverige.

Anekdote: Kona til en bekjent jobbet som lege i Rosengård i Malmö. Etter noen år skulle familien flytte til Stockholm, og hun fikk en tilsvarende stilling i forstaden Rinkeby, nord for den svenske hovedstaden. Da hun fortalte om skiftet til pasientene sine i Rosengård, de fleste av dem med innvandrerbakgrunn, så de bekymret på henne. «*Rinkeby!*? Er det ikke helt forferdelig der?»

Seinere, da de besøkende i Rinkeby fikk vite at legen deres tidligere hadde jobbet i Rosengård, svarte de med spontan forskrekkelse. «*Rosengård!*? Er det ikke helt forferdelig der?»

Å besøke Roma var en pliktøvelse for mange av antikkens provinsboere og 1700-tallets åndsturister. Når de ankom byen for første gang, passerte de også grensen til et konstruert, litterært sted, manet fram i de tallrike tekstene om Roma de hadde fordøyd før reisen, der byens torg og monumenter ble badet i mening. Roma-turistene beveget seg ikke bare forbi bygårder og templer, men også gjennom en by av bokstaver, hvor tjuke lag av fortid la seg som dis over gatene.

Noe liknende skjer med dem som i dag besøker forstedene utenfor de største svenske byene, *förorten*, som de gjerne kalles i en generaliserende entallsform, eller bare *orten*: «stedet». De er et slags inversert Roma: det svenske systemets randzone, rikets skyggeside. De løst sammensatte bygningskroppene i Tensta, Vårby eller Bergsjön, ofte plassert rundt luftige gressplener og langstrakte parkeringsplasser, er allerede bløtlagt i illevarslende avisreportasjer, marinert i akademiske artikler om «konstruksjonen av den andre» eller mer folkelige reisebrev som pendler mellom romantisk eksotisering og pirrende gross.

Hinnen av skildringer gjør det vanskelig å få ordentlig øye på disse stedene, selv når man faktisk befinner seg der. Da jeg står utenfor inngangen til Rinkeby torg for første gang, har jeg sett den karakteristisk buede portalen så mange ganger før at det føles som jeg har vært her utallige ganger allerede. Overlappende bilder stabler seg opp i bakhodet. Sveriges dresskledde statsminister Carl Bildt som i 1992, midt under attentatene til den rasistiske terroristen «Lasermanen», forsøker å roe ned bekymrede Rinkebybeboere med allsang av «We Shall Overcome». Fremskrittpartiets Sylvi Listhaug som intervjues av et koppel norske journalister på plassen der jeg står. Overvåkningsfilm fra et gjengdrap noen måneder tidligere, der en 16-åring går inn på torgets pizzeria og henretter en mann i 20-årene med to skudd i hodet.

Når jeg ser de gule og grønne lamellblokkene i Alby på den andre siden av Stockholm, er de på samme måte fargelagt fra før, av tekstene til hiphop-gruppa Latin Kings, bydelens store sønner, som på 1990-tallet inviterte Majoritets-Sverige inn i nabolaget med Emil i Lønneberget-samples og vers hvor «cool» rimte på «pistol». På albumet *I skuggan av betongen* rappet de om om å formidle «den retta tonen / från betonggenerationen», men nå, tjuve år seinere, hadde skildringene av andregenerasjons drabantbyliv allerede fått et slags rosa skjær over seg, en troskyldighet som føltes vanskelig å opprettholde eller finne tilbake til.

Siden den gang var det nemlig kommet nye lag av tekster, som la seg som enda et filter over Sveriges mest uglesette strøk. En av dem var det såkalte utenforskapkartet, første gang lansert av Folkpartiet i 2004, som viste stedene i Sverige der arbeidsledigheten var særlig høy og skolerresultatene faretruende dårlige. Illevarslende prikker spredt utover landet, de fleste plassert i forstedene, i stadig tettere klynger etter som oppdaterte versjoner av kartet ble publisert utover 2000-tallet: et Jackson Pollock-portrett av Sveriges sosioøkonomiske struktur.

En annen trykksak som hadde fått moderne klassikerstatus i rasende fart, var skrevet av ordensmakten og hadde tittelen «Utsatte områder – Sosial ordning, kriminell struktur og utfordringer for politiet». Rapporten fra 2017 beskrev i alt 61 steder i Sverige hvor blålyspersonale har problemer med å utføre jobben sin, der narkotikahandelen foregår åpent, hvor mistilliten mot storsamfunnet er høy og lokalsamfunnet preges av kriminalitet («läget anses vara allvarligt»). 23 av disse områdene var plassert i en enda dypere sirkel av Sveriges sosiale underverden. Det var nabolag hvor vitner blir utsatt for vold og systematiske trusler, parallelle samfunnsstrukturer har stor innflytelse, og kriminelle nettverk og religiøse ekstremister innskrenker beboernes frihet. *Läget anses vara akut*.

Den erfarne sosialarbeideren Bettan Byvald, som jeg møtte på et besøk i Göteborg-forstaden Angered, svarte kort og konkret da jeg prøvde å måle bekymringsnivået med noen oppsummerende spørsmål. Hvordan utvikler bydelens kriminelle krefter seg? De blir sterkere og påvirker hverdagen *jättemycket*, sa Byvald. Hvor urolig bør storsamfunnet være for framveksten av reaksjonær islam, med religiøse friskoler og misjonerende salafister? *Mycket orolig*.

Samtidig bemerket Byvald at massemediens intense islamkritikk iblant kunne få sin egen

I virkelig-heten ser de fleste strøkene ut som blokkene der Albert Åberg bor.

sektliknende karakter, som styrket de salafistiske kreftene, slik hun så det. Hun kunne også kjenne seg støtt når journalister og politikere hånet arbeidsmetodene til figurer som hun selv, «tanter som tror godt om alle».

– Men selv savner jeg mer gammeldags, helhetsorientert sosialarbeid, sa Byvald. – Jeg ser nemlig at det virker.

Et retorisk problem for utenforstående skildrere av svenske forsteder er at disse stedene er så velstelte. Det finnes nok av forsøk på å framstille landets utenforskapsområder med røff gru, men i virkeligheten ser de fleste strøkene ut som blokkene der Albert Åberg bor. Selv i mørket etter et intervju var Biskopsgården – en annen av Göteborgs særskilt utsatte bydeler – vennlig innbydende. Opplyste vinduer i nymalte fasader, benker og blomsterkasser, den praktiske skandinaviske fornuft.

Likevel kaster disse og liknende bygningskropper rundt om i Sverige så lange skygger at det er vanskelig å få øye på annet når man retter blikket mot landet. Jeg visste det meste om *förorten* før jeg dro hit, om moralpolitiet, bilbrannene og håndgranateksplosjonene, problemer som også hadde begynt å sive ut i andre deler av svenske byer. Jeg kjente til gjengene med innvandrergrutter som gjør Uppsala sentrum utrygt for unge jenter. Jeg visste om narkotikaselgende ungdommer som får bibliotek rundt om i Sverige til å innkalle vektere for å ivareta de ansattes sikkerhet.

Men det var først etter at jeg hadde begynt å reise jevnlig til landet, at jeg fikk øye på et annet og for meg like fremmedartet og foruroligende Sverige, som gled forbi med sotede bilvinduer og snakket i telefonen bak kontorfasader i speilglass. Når man først fikk øye på de svenske tilstandene som utspant seg der, var de vel så oppsiktsvekkende for en venstrevridd nordmann som forstedenes sosiale turbulens.

Hva visste vel jeg, for eksempel, om den massive opprustingen av private helsetjenester i mitt nærmeste naboland? At 650 000 svensker nå hadde tegnet helseforsikringer via arbeidsgiverne sine, som kanaliserte ressurssterke borgere til Sveriges voksende antall private sykehus? De norske nettavisene som formidlet Husbys og Frölundas opptøyer i sanntid, hadde ikke fortalt meg at 70 prosent av legevaktene i Stockholm nå var private, de fleste filialer av store utbyttedrevne konserner. I Rinkeby, meldte en nyhetsartikkel, la et av selskapene nå ned spesialistmottaket for ortopedi, barn og øre-nese-hals fordi «virksomheten ikke hadde vært tilstrekkelig lønnsom».

Bare i 2015, sto det et annet sted, ble 133 milliarder svenske skatte kroner sluset inn i landets private velferdssystem.

Dette var et Sverige som ikke kunne ikke filmes med samme visuelle tilfredsstillelse som en gjengskyting. Isteden kunne det skimtes på Google Street View-reiser forbi hvitmalte villaer i Danderyd, Stockholm-forstaden med Sveriges høyeste gjennomsnittsinntekt, der husholdningene nå kunne trekke utgifter til vaskehjelp fra på skatten etter en reform for noen år tilbake. Man fornemmet det ved surfing rundt i kurstilbudet på Stockholms handelshøyskole – *Handels*, blant venner – der stadig nye kull av svensk elite ble skolert i liberal økonomisk teori. Det spøkte i bakgrunnen av drøm-deg-bort-dokumentarer om svenske herregårder, adelens tidligere eiendommer, anlagt i enden av irrgroen, eviglange gressplener.

«Hvorfor fordeler vi ikke sånn som vi gjorde før?» hadde Bettan Byvald spurt da vi satt på kontoret hennes i Angered. «Hvorfor deler vi ikke mer på kaken?» Fredrik Reinfeldt, statsministeren som innledet Sveriges mest løsslupne migrasjonspolitikken noensinne, kuttet i løpet av sin regjeringstid skatteinntektene med til sammen 140 milliarder kroner i året, parallelt med at han reduserte sykelønnsordninger, arbeidsledighets-trygd og sosialstøtte. Det var før han ba svenske borgerne om å åpne hjertene sine for å betale for nyankomne flyktninger.

Sånn gikk dagene i landet som ved inngangen